

USER Hatice Şirin, **Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları (Söz Varlığı İncelemesi)**, Kömen Yayınları, Konya, 2009, 548 s., ISBN: 978-975-6527-37-5

Hüseyin YILDIZ*

Çalışmasının amacını “anılan yazıtlardan elde edilen sözler ve bunların karşıladıkları anlamlar aracılığıyla, Köktürkçe ve Eski Uygurca evresindeki gelişmişlik düzeyinin gün ışığına çıkarılması (s.19)” olarak açıklayan Yrd. Doç. Dr. Hatice Şirin User, Mayıs 2005’te başladığı incelemelerini “Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları (Söz Varlığı İncelemesi)” adını verdiği eserini yayımlamıştır. Kağanlık yazıtlarının söz varlığı konusunda çalışan bir araştırmacının, etimolojik sözlüklerin yanı sıra yazıt yayınlarının dizin ve sözlüklerine bir bir bakması artık gerekmemektedir. Çünkü User’in bu çalışması, gerek titizliği gerekse kaynakçasının zenginliği bakımından araştırmacılara bu güveni vermektedir.

Çoyr, Ongin, Kül Tigin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Kül İç Çor, Şİne Usu, Taryat, Tes ve Suci yazıtlarının yayımlanmış metinlerinin taranmasıyla oluşan çalışma Eski Türkçe araştırma ve incelemelerine kaynaklık edecek nitelikte ve hacimdedir. Önsöz ve kısaltmalar bölümünden sonra oldukça uzun (s. 19-130) bir giriş bölümü bulunmakta; sonra, çalışmanın temelini oluşturan “Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtlarının Söz Varlığı” bölümüne geçilmektedir. Ardından ise sonuç, metinler, kaynaklar ve dizinler bölümleri gelmektedir.

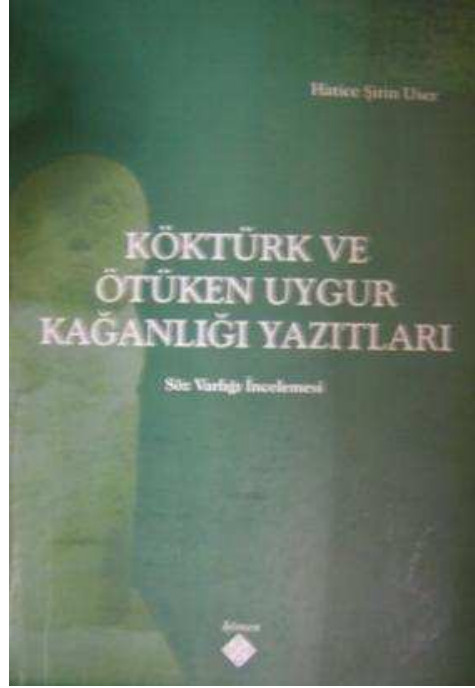
100 sayfayı aşan giriş bölümü üç başlıkta ele alınmıştır. Bunlardan ilki “amaç ve yöntem”, ikincisi “konu kaynakları”, üçüncüsü ise “yorum ve incelemeler”dir.

Yazardan öğrendiğimize göre, yazıtlar üzerinde önceden çalışan birçok araştırmacının ortak görüşüne göre, adı geçen belgeler yoğun biçimde askerî ve siyasî birer manifesto içermektedir. Ancak belgelerde gündelik ve özel yaşamdan duygu ve algılara, inanış ve âdetlerden töre ve yasalara, evlilikten iletişime, doğumdan ölüme pek çok kavram alanıyla ilgili kelimeler de bulunmaktadır. Yazarın bu çalışmayı yapma amaçlarından biri de bu söz varlığını ortaya koyarak Eski Türklerin yalnız savaşçı olmadıklarını aynı zamanda duygu ve algı sahibi kişiler olup gündelik işleriyle uğraşarak yaşamlarını biçimlendirdiklerini göstermektir (s.19).

Yazar tarafından klasik sözlük anlayışından farklı şekilde tematik olarak işlenen çalışmada temel olarak “özel ad bilgisi ve dil bilgisi öğeleri”, “adlar” ve “fiiller” olmak üzere üç ana sınıf benimsenmiştir. “Özel ad bilgisi” terimiyle ansiklopedik bilgi olarak da değerlendirilmesi mümkün olan kişi adları, yer adları, boy/kavim adları; “dil bilgisi öğeleri” terimiyle ise edatlar, bağlaçlar ve bağlı olduğu cümle birimine göre sıfat ve zarf olma potansiyeli taşıyan niteleme adları kastedilmektedir. “Adlar” nesnelere ve kavramlara, “fiiller” ise hareketleri karşılayarak sözlüğün ana malzemesini oluşturmaktadır (s.21).

Çalışmada verilerin Latin harfli yazıçevrimiyle birlikte Runik harfli biçiminin de verilerek farklı okunuşların belirtilmesi çalışmanın kıymetini artırmakta ve eseri alfabeye yönelik çalışmalar için de önemli bir kaynak durumuna getirmektedir.

“Konu kaynakları” başlığı altında sırasıyla “özgün yazımlı, harfçevrimli ve yazıçevrimli metin kaynakları”, “sözlükler ve yazıtlarda geçen söz ve söz öbeklerinin değerlendirildiği çalışmalar”, “dil bilgisi çalışmaları”, “Eski Türk Tarihi çalışmaları” ve “Eski Türk unvanları hakkında çalışmalar” konularında kaynakça bilgilerine değinilmektedir.



* Arş. Gör. , Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Giriş bölümünün en hacimli (yaklaşık 90 sayfa) kısmını oluşturan “yorum ve incelemeler”de 115 ifadenin farklı araştırmacılar tarafından yorumlanmış biçimleri ele alınmakta, atıflar ve karşılaştırmalar yapılmaktadır.

Çalışmanın inceleme kısmını oluşturan ikinci bölüm “Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtlarının Söz Varlığı” başlığını taşımakta ve üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Bunlardan ilki “özel ad bilgisi ve dil bilgisi öğeleri”, ikincisi “konularına göre adlar” ve sonuncusu “konularına göre fiiller”dir.

“Özel ad bilgisi ve dil bilgisi öğeleri” bölümü kendi içinde *kişi adları (kağanlar, katunlar, askerî ve idarî kişiler, yazıcılar, mühürdârlar, nakkaşlar, liderler, temsilciler), yer adları (kağanlık merkezleri, ırmaklar, göller, dağlar, tepeler, kentler, ülkeler, çöller, kaleler, ovalar, geçitler, ormanlar), kavim ve boy adları, niteleme adları (fiziksel-bedensel özellikler, değer yargıları, yüzölçümü-zaman, miktar, hacim, ölçü, hayvanlar, devlet, toplum, askerlik, duyularla anlaşılan özellikler, psikolojik durum, renkler, gösterme-belirtme niteleyicileri), tarz-durum bildiren adlar, yer-zaman sözleri, soru-belirsizlik sözleri, zamirler (kişi, dönüşlülük, belirsizlik, işaret), dil bilgisi görevleri (soru edatı, pekiştirme-vurgulama edatları, olasılık edatı, son çekim edatı, bağlaçlar)* şeklinde dokuz alt başlığa ayrılmaktadır.

“Konularına göre adlar” başlığı altında *zaman (zaman, çağ, devir, yıl, mevsim, ay, gün, takvim), gökyüzü – hava olayları (gökyüzü, gök cisimleri, hava, meteoroloji olayları), bitkiler, hayvanlar (evcil hayvanlar, yabani hayvanlar, av hayvanları, hayvan toplulukları), insan bedeni (beden, organlar, dokular, vücut salgıları, beden sağlığı), coğrafya (kara kütleleri, su kütleleri, coğrafi yönler, yer-yön adları), gündelik yaşam öğeleri (ateş-su, beslenme, yol, geçit, madenler, mineraller, giyim, ölçü, müzik aleti, zanaat, yapı işleri, ticaret, mal, mülk, servet, takas, para, ticari taşımacılık, kent, konut, istihkam, sanat), birey – toplum – halk – devlet – siyaset – savaş (yaşam evreleri, insan, kadın, erkek, birey, grup, akrabalık, unvanlar, rütbelere, unvan niteleyicileri, meslekler, il, vatan, yurt, bayrak, sancak, sınır, bodun, boy, oymak, halk, iletişim, etkileşim, kimlik, ad, unvan, ün, şan, şöhret, iş, hizmet, zenginlik, yoksulluk, tutsaklık, mülkiyet, avcılık, tarım, cenaze, kutluk, evlilik, yasa, töre, ceza, yaptırım, kozmogoni, din, inanç, politika, savaş, ordu), sayı adları (asal sayılar, onluklar arası sayılar, yaklaşıklık-belirsizlik sayıları, sıra sayıları, topluluk sayıları, üleştirme sayıları, artırmalı sistem sayıları), kavramlar (zaman, değer yargıları, duygu, ruhsal durum), varlıkların olma ve bulunmaları, olasılık* şeklinde başlıklandırılan on iki alt bölüm bulunmaktadır.

“Konularına göre fiiller” bölümünde ise *temel kılış – oluş – durum, fiziksel gereksinim, insan ve bedeni, duygu – zihin, devlet, politika – diplomasi, savaş, yerleşim – yurt tutma, etkileşim – iletişim, avcılık, evlilik, cenaze, iş – hizmet, kalkınma, ad – unvan, kutluk, yasa – ceza, sanat, kozmogoni – din – inanç, doğa – meteoroloji – hava, hayvanlar, yardımcı fiiller, konusal alanı belirlemeyenler* şeklinde yirmi üç alt başlık bulunmaktadır.

Sonuç bölümünde yazarın söz konusu yazıtlarındaki söz varlığının sıklıkları da hesaba katarak yaptığı değerlendirmeler görülmektedir. Sözelimi yazarın tespitlerine göre 10 yazıtta 612 cins ad, 305 eylem adı, 218 özel ad olmak üzere toplam 917 sözcük bulunmaktadır. Özel adların madde başı olmasıyla 1135’e ulaşan bu rakam, anlam katmanlarına göre sınıflandırılınca 1517’ye çıkmakta, tekrarlarla birlikte de yazıtların söz varlığı 7726’ya ulaşmaktadır (s.421). Yazar sonuç bölümünde on üç maddede sıraladığı sonuçların son iki maddesini istatistik verilere ve grafiklere ayırmıştır. Bu grafiklerden bir tanesi üsttedir.

Çalışmada sonuç bölümünden sonra “metinler” bölümü gelmektedir. Bu bölümde sırasıyla Kül Tigin Yazıtı (Güney, Doğu, Kuzey, Kuzeydoğu, Güneydoğu, Güneybatı, Batı, Mermer Kaplumbağa Yazıtı), Bilge Kağan Yazıtı (Kuzey, Doğu, Güneydoğu, Güney, Teñri Kağan Yazıtı, Güneybatı, Batı), Tonyukuk I. Taş (Batı, Güney, Doğu, Kuzey), Tonyukuk II. Taş (Batı, Güney, Doğu, Kuzey), Çoyr Yazıtı, Ongin Yazıtı, Ongin-Ek Yazıtı, Kül İç Çor Yazıtı (Batı, Doğu, Güney), Tes Yazıtı (Batı, Kuzey, Doğu, Güney), Suci Yazıtı, Şine Usu Yazıtı (Kuzey, Doğu, Güney, Batı, Der-Kenar), Taryat Yazıtı (Doğu, Güney, Batı, Kuzey, Taş Kaplumbağa Yazıtı) bulunmaktadır.

Metinler bölümünün ardından oldukça zengin bir “kaynaklar” bölümü (s. 483-516) gelmektedir. Çalışmanın altıncı ve yedinci bölümlerini oluşturan dizinler bölümünün ilki (altıncı bölüm) madde başlarına, ikincisi (yedinci bölüm) ise genel dizine ayrılmıştır. Yrd. Doç. Dr. Hatice Şirin User’i bu çalışması vesilesiyle kutluyor ve çalışmalarının devamını diliyoruz.